

İbrahim Kalın, Prof.Dr.

1971 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1992). George Washington Üniversitesi'nde "Mulla Sadra's Theory of Knowledge" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı (2003). SETA Vakfı'nın kurucu başkanlığını (2005-2009) yaptı, başbakan başkanlığı (2009), başbakanlık müsteşar yardımcılığı (2012), Cumhurbaşkanlığı genel sekreter yardımcılığı (2014) görevlerinde bulundu. 2020 yılında profesör oldu. Halen Cumhurbaşkanlığı başkanlığı olarak görev yapmaktadır.



Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 628
İSAM Yayınları 31
Temel Kültür Dizisi 8
© Her hakkı mahfuzdur.

İSLÂM ve BATI İbrahim Kalın



TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı Müttevelli Heyeti'nin
28.12.2004 gün ve 1163 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Ocak 2007
Onsekizinci Basım: Temmuz 2021
ISBN 978-975-389-879-9

Kapak görseli: Reconquista'yı başlattığına inanılan
Don Pelayo ve Emevî komutanı Alkame'yi gösteren vitray
(San Salvador Katedrali, Oviedo, İspanya)



Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Caddesi, No: 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 (pbx) Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Kalın, İbrahim

İslâm ve Batı/İbrahim Kalın. – 18. bs. – Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı, 2021.
238 s. ; 19,5 cm. – (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 628 ; İSAM Yayınları ;
31. Temel Kültür Dizisi ; 8)

Dizin ve kaynakça var.

ISBN 978-975-389-879-9

İçindekiler

Önsöz • 7

Giriş • 11

Birinci Bölüm

İSLÂM VE BATI

Kelimelerin Büyüsti • 23

İkinci Bölüm

ÜÇ İSLÂM ALGISİ

Teolojik, Siyasî ve Kültürel Meydan Okuma • 43

Üçüncü Bölüm

İSLÂM ve BİZANS

Medeniyetlerin Geçişkenliği Sorunu • 57

Dördüncü Bölüm

ORTAÇAĞLAR

Haçlılar, Skolastik Düşünce ve Bir Dönemin Sonu • 69

Beşinci Bölüm

ENDÜLÜS

Bir Büyük Parantez ve İslâm'ın Batı'ya Etkisi • 87

Altıncı Bölüm

MODERNLİĞE DOĞRU

Reform, Rönesans yahut "Kaçın Türkler Geliyor!" • 107

Yedinci Bölüm

YENİ BİR DÜNYANIN EŞİĞİNDE

Avrupa Kolonyalizmi, Seyyahlar ve Oryantalizm • 125

Sekizinci Bölüm

KAYIP BİR MEDENİYET

İslâm Dünyası Avrupa'yı "Keşfediyor" • 145

Dokuzuncu Bölüm

MODERN DÜNYA

Yakınlaşırken Uzaklaşan Dünyalar • 159

Onuncu Bölüm

GELECEK ve GERİLİM

Çatışma, Uzlaşma ve Ötesi • 173

Ek: Sultan Abdülhamid, Lew Wallace ve Bir Oryantalizm

Hikâyesi • 185

Notlar • 199

Kaynakça • 215

Dizin • 225

Önsöz

İslâm ve Batı ilişkilerini ele alan bu çalışma, basit ama zorlu bir soruna eğilmeyi hedefliyor: Birey ve toplumların, “ben” tasavvurları, “öteki” algılarını nasıl ve ne dereceye kadar belirler? Ötekini Sartre’ın ifadesiyle “cehennem” olarak görmekle bir fırsat ve zenginlik olarak görmek arasındaki fark nereden kaynaklanıyor? Tabiatı kendine akraba sayan ve hayvan isimlerini sıfat olarak kullanan bir Kızılderili’nin, “ben” tasavvuru ve “öteki” algısı arasında nasıl bir irtibat varsa, ötekini cehennem olarak gören bireyin ben tasavvuru ile öteki algısı arasında da öyle bir irtibat olsa gerektir. Kendini ontolojik mânada evrenin merkezinde gören bir topluluk, herhalde başkalarını “barbar, parya” olarak görmekten çekinmeyecektir.

Hiçbir birey ve toplum boşlukta yaşayamaz. Tarih, varoluşumuzun hem bir şartıdır hem de sonucu. İnsansız tarih, ancak doğa tarihinin konusu olabilir ama bu bize insan oluşumuz hakkında çok az şey söyler. Tarih insanlığın ortak hâfızasıdır; fakat bu hâfızayı tarih yapıcıları kadar tarih yazıcıları da belirler. Bugün İstanbul’dan New York’a, Bağdat’tan Pekin’e herkesin gündemini işgal eden İslâm-Batı ilişkileri, bu ortak hâfızayı

nasıl kullanmamız ve paylaşmamız gerektiği konusunda önemli ipuçları sağlayan bir uygulama alanıdır. Batı-dışı toplumların tarihin dışına itilmişlik duygusuyla yaşadığı, gerildiği ve bunun bir sonucu olarak ölçsüz, radikal ve marjinal fikirlerde çıkış yolu aradığı bir dünyada, insanlık nasıl bir paylaşım modeli üzerinde anlaşacak? Çin'den Latin Amerika'ya, Afrika'dan İslâm dünyasına toplumlar farklılıklarını tahripkâr bir ayrılıkçılığa dönüştürmeden bir arada yaşamının formülleri üzerinde anlaşmak zorundalar.

Bu bizi İslâm-Batı ilişkileri konusunda bir dizi başka sorular sormaya itiyor: İslâm ve Batı toplumları arasındaki etkileşim alanları, rekabet hissi, çatışma alanları ve uzlaşma zeminleri hangi dinamiklerden besleniyor? Bu süreçte din, tarih, siyaset, etnik kimlikler ne kadar rol oynuyor? Bu tarihi sadece bir savaşlar ve çatışmalar tarihi olarak okumak ne kadar doğru? Bu iki kültür ve medeniyet havzası birbirlerini bundan sonra nasıl görecek ya da görmeli?

Elinizdeki kitap bu sorulara yaklaşık 1400 yıllık bir tarihin sunduğu imkânlar çerçevesinde cevaplar bulmaya çalışıyor. Bunun için kavramsal ve tarihî iki aracı, etkin bir şekilde kullanmaya çalıştık. Birinci bölüm "İslâm" ve "Batı" kelimelerini mercek altına alıyor. Soyut bir insanlık medeniyeti kavramıyla, mutlaklaştırılmış bir İslâm-Batı karşıtlığı tuzaklarına düşmeden iki kültür ve medeniyet havzasının dayandığı temeller inceleniyor. İkinci bölüm, İslâm'ın tarih sahnesine çıkmasıyla başlayan üç temel tehdit algısını ele alıyor. Bu tehdit algısının etkileri ileriki bölümlerde de tartışılacaktır. Üçüncü bölüm, Roma'nın doğuya bakan yüzü Bizans İmparatorluğu'yla genç İslâm medeniyetinin etkileşimi

üzerinde duruyor. X. yüzyılın sonlarına kadar süren bu ilişki, iki medeniyet arasında dinamik bir kültür alışverişinin mümkün olduğunu gösteriyor.

Dördüncü bölüm, Ortaçağ'larda hıristiyan Avrupa'da hâkim olan İslâm algısını irdeliyor. Burada İslâm medeniyetinin skolastik düşünce ve ardından Rönesans üzerindeki etkisi tartışılıyor. Beşinci bölüm, İslâm-Batı ilişkileri tarihinde önemli bir paranteze, Endülüs'te yaşanan "convivencia" tecrübesine eğiliyor. Bu bölüme aldığımız Endülüslü bilgenin anlattıklarını ilgiyle okuyacağınızı düşünüyoruz. Altıncı bölüm reform, Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde bütün Avrupa'yı saran "Türko-fobia" üzerinde duruyor ve tevarüs edilen şiddet yanlısı, şehvet düşkününü ve yayılmacı İslâm imajının Avrupa'daki Osmanlı ve Türk tasavvurunu nasıl şekillendirdiğini inceliyor. Yedinci bölüm, Avrupa kolonyalizminin geleneksel "dârü'l-İslâm" coğrafyasının önemli bir kısmını fiilen işgal ettiği dönemi ve etkilerini ele alıyor. Buraya aldığımız Napoleon'un ünlü Mısır seferi sırasında yayımladığı ferman ve buna Mısırlı tarihçi Ceberti'nin verdiği cevap, kayda değer bir okuma metni. Bu bölümde ayrıca Avrupa'nın popüler ve akademik İslâm algısının seyyahlar ve oryantalistler aracılığıyla nasıl oluşturulduğu da tahlil ediliyor. Sekizinci bölüm, XIX. yüzyıl ve sonrasında müslüman aydın, yazar, seyyah ve devlet adamlarının nasıl bir Avrupa/Batı tasavvuruna sahip oldukları üzerinde duruyor. Dokuzuncu bölüm, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde İslâm-Batı ilişkilerinin seyrini inceliyor ve yeni gerginlik alanlarına dikkat çekiyor. Onuncu bölüm ilişkilerin bugünkü seyrine bakıyor ve mevcut gerginliklerin aşılmasına yönelik çözüm önerilerinde bulunuyor.

Kitabın sonuna eklediğimiz “Sultan Abdülhamid, Lew Wallace ve Bir Oryantalizm Hikâyesi”, İslâm ve Batı kültürüne mensup farklı bireylerin hiç beklenmedik anlarda ve alanlarda farklılıklarını aşırp “ortak iyi”de buluşabileceklerini gösteriyor. Bir Osmanlı sultanıyla bir Amerikalı diplomat arasındaki bu ilişki, İslâm ve Batı kelimelerinin birbirlerini mutlak mânada yadsımak zorunda olmadığını gösteren çekici (ve gerçek!) bir hikâyedir. Kültürel ön yargıların, kategorik ret ve kabullerin tahayyül dünyamızı ve yaşam alanımızı alabildiğine daralttığı şu günlerde, kendimiz kalarak ötekine açılmayı öğrenmek zorundayız. Umarız bu mütevazı çalışma bu yönde atılacak adımlar için bir ilham kaynağı olur.

İbrahim Kalın